

Biblioteka Quantum

Prijevod s engleskog **Petar Vujačić**

Lektura **Marina Novak**

Korektura **Ivan Marenić**

Urednica **Nataša Ozmec**

Naslovnica **Jasmina Dupalo**

Grafičko oblikovanje **Ermego, Zagreb**

Tisak **Kerschoffset d.o.o., Zagreb**

Nakladnik **Planetopija, Zagreb**

Za nakladnika **Marina Kralj Vidačak**

veljača 2017.

Sva prava pridržava nakladnik. Nijedan dio ove knjige ne smije se upotrijebiti niti reproducirati na bilo koji način bez pisanog dopuštenja, osim u slučaju kratkih navoda u kritikama ili ocjenjivačkim člancima. Za sve obavijesti možete se obratiti nakladniku.

ISBN 978-953-257-359-6

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu  
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu  
pod brojem 000956239.

Marko Aurelije

# MEDITACIJE

*Vodič za dobar život  
najplemenitijeg rimskog cara*

Zagreb, 2017.

## KNJIGA II.

*Napisana među Kvadima na rijeci Gran<sup>1</sup>*

Odmah izjutra reci sebi: danas ću susresti ljude koji su napasni, nezahvalni, nasilni, prijetvor- ni, zloćudni, nedruštveni. Sve ih je to spalilo zbog njihova nepoznavanja istinskog dobra i zla. No uvidio sam kako je priroda dobra ono što je pravo, a priroda zla ono što je krivo; promišljao sam koliko je narav sama napada- ča bliska mojoj vlastitoj – ne srodstvom krvi ili sjemeni, nego dijeljenjem istog uma, istog djelića božanskoga. Stoga mi nitko od njih ne može nanijeti štetu, kao što me nijedan od njih neće zaraziti svojom zloćom. Niti mogu biti gnjevan na svoga srodnika, niti ga mogu mrzi- ti. Rođeni smo za suradnju, kao stopala, kao šake, kao vjeđe, kao gornji i donji zubi. Stoga, djelovati u međusobnoj opreci protiv se priro- di – a gnjev ili odbijanje jest opreka.

Što god bilo, ovo moje biće sačinjeno je od puti, daha i uma koji vlada. Put se mora pre- zreti – krv, kosti, puko tkanje i mreža živaca,

vena i arterija. Razmisli i što je dah: vjetar, čak niti postojan, nego neprekidno izbacivan i ponovno usisavan. To ostavlja treći dio – um koji vlada. Odbaci knjige – dosta pustih želja; to nije tvoj dar. Ne, razmišljaj ovako, kao da si na smrtnome času: «star si, ne dopuštaj da taj tvoj um koji vlada robuje i trenutka više – dosta potezanja uzda sebičnih poriva, dosta je nemira zbog vlastite sadašnjosti ili sumnji u budući usud».

Djela bogova prepuna su providjenja. Djela Fortunina nisu neovisna od Prirode, kao ni uplitanja i tkanja niti kojima vlada Providenje. Sve proistječe iz tog svijeta; drugi čimbenici su potrebitosti i dobrobiti cijelog svemira, čiji si i ti dio. I tada svaki dio prirode izvlači korist iz onoga što donosi priroda Cjeline i svega što čuva tu prirodu – poredak univerzuma jedna- ko tako čuvaju mijene u elementima i mijene u njihovim sastavnicama. I neka ti to bude do- sta, kao tvoja trajna doktrina. Odreci se žeđi za knjigama kako ne bi umro kao čangrizavac, nego u istinskoj milosti i iskrenoj zahvalnosti bogovima.

Pamti koliko si dugo to odgađao, koliko si već puta od bogova dobio odgodu koju nisi iskori- stio. Krajnji je čas da pojmiš univerzum, čijim si dijelom, kao i vladara tog univerzuma, čija

si emanacija; te da postoji povučena granica tvomu vremenu – ako ga ne iskoristiš da raspršiš vlastite oblake, ono će nestati, nestat ćeš i ti, a prilika se vratiti neće.

Svaki sat u danu do krajnosti posveti, kao Rimljanin i kao čovjek, vršenju dužnosti i pomnoj raščlambi, nepomućena dostojanstva, ljudski suosjećajno, nepristrano pravednički – oslobađajući um svih drugih misli. I postići ćeš tu prazninu, ako svaku zadaću izvršiš kao da ti je ona posljednja: što će reći, slobodan od svakog nedostatka cilja, svih strastima tjera-nih stranputica što odvođe od ustroja razuma, od himbe, od ljubavi prema sebi, od nezadovoljstva onim što ti je udijelila sudbina. Vidjet ćeš koliko čovjeku malo treba da ovlada spokojnim tokom bogobojazna života. Bogovi ne traže ništa više od onoga koji se pridržava tih obreda.

Samoranjavaš se, dušo moja, sama sebi zadaješ rane – i nećeš više imati prilike za samopoštovanje. Život za svakoga od nas tek je puki časak, a ovaj tvoj život gotovo je svršen, a sebi i dalje ne iskazuješ počasti, nego vlastitu dobrobit prebacuješ na dušu drugima.

Znade li te ometati ono izvanjsko? Onda si oslobodi prostor da izvučeš još poneku dobru

pouku i prestaneš lutati. Poslije toga, moraš se čuvati od druge vrste zastranjenja. Oni koji su mrtvi za život, koji nemaju cilja ni pravca za svaki poriv i, šire gledano, svaku misao, samo su isprazni djelom, jednako kao i riječju.

Propust da se pročita ono što se zbiva u tuđoj duši rijetko se smatra uzrokom nesreće; no oni koji propuste primijetiti kretanje vlastite duše neizbježno su nesretni.

Uvijek pamti ovo: što je priroda Cjeline, što je moja vlastita priroda, kakav je odnos jedne prirode spram one druge, kakav je ona vid dijela i kakve vrste Cjeline; te da te nitko ne može spriječiti da očuvaš sve što govoriš i činiš u skladu s tom prirodom čiji si dio.

U njegovu stupnjevitom redanju grijeha, primjenjujući filozofiju na osobitosti obična čovjeka, Teofrast govori kako su grijesi požude teži od grijeha gnjeva; zato što očito neki vid bola i nesvjesna grča tjera bjesomuka da odbaci razum, dok se požudom vođen grešnik predaje užicima te je naizgled više napušten i manje muževan u svojim zlodjelima. Dakle, kao istinski filozof, Teofrast piše kako se veće breme pripisuje grijehu počinjenju pod utjecajem užitka, nego onomu pod utjecajem boli. Općenito gledano, taj je više nalik oštećenoj stranci koju



patnja izazova tjera u gnjev – dok je drugi vlastit izvor poriva da čini zlo, žudnjom natjeran na taj čin.

U svakom trenutku možeš napustiti ovaj život – tu mogućnost gaji u umu, u svemu što činiš, govoriš ili misliš. No odlazak iz svijeta ljudi nije ništa strašno, ako postoje bogovi – zato što te oni neće tjerati ni u kakvo zlo. Ako ne postoje, ili ako pak ne mare za čovječanstvo, onda što je meni život u svijetu lišenu bogova, ili lišenu providjenja? Ipak, oni postoje i oni skrbe za čovječanstvo – i do kraja su čovjeku dali moć da izbjegne upasti u istinsko zlo. Da postoji išta štetno u preostalu iskustvu, onda bi se poskrbili i za to te svima podarili moć da izbjegnu upasti i u ta zla; i ako nešto ne može pogoršati ljudsko biće, kako mu onda život može učiniti gorim?

Priroda Cjeline ne bi bila slijepa na takvo što, zbog neznanja ili pak spoznaje bez moći da to spriječi i povрати red. Niti bi bila velika šteta, zbog manjka moći ili umijeća, da dobro i loše podjednako zapadaju, podjednako dobre i loše ljude. Da, smrt i život, slava i zaborav, bol i užitak, bogatstvo i bijeda – sve se to podjednako svodi na dobro i loše, no ništa od toga po sebi nije ni pravo ni krivo; niti su po sebi dobro ili zlo.

Kako sve nestaje brzo, sama naša tijela gube se u stvarnome svijetu, a sjećanja na njih bljude u vremenu; priroda svih predmeta osjetila – osobito onih koji nas zatrovaju užitom, straše nas bolima ili uživaju u ispraznu pljesku – kako su samo jeftini, vrijedni prezira, ofucani, kratkotrajni i mrtvi; to su problemi koje bi trebale razmotriti naše umne sposobnosti. I još razmatranja... Što su oni, ti ljudi čiji sudovi i glasovi podaju ili uskraćuju ugled? Što je smrt? Onaj tko smrt promatra *per se* i moćima raščlambe vlastita uma trudi se smrt osloboditi s njom povezanih slika da bi zaključio kako je ona samo djelo prirode, takav je puko dijete. Smrt nije samo djelo prirode, nego ide i njoj u korist.

Nadalje, kako čovjek dodiruje boga, kojim dijelom svoga bića, i u kojem je času taj njegov dio na kakvoj vrsti raspolaganja?

Ništa nije jasnije od onoga koji je neprekidno posvuda i kruži oko svega – Pindarovim riječima «duboko ruje po utrobi zemlje» – tražeći znamenja i simptome kako bi gonetao susjedov um. On ne shvaća da je dovoljno usredotočiti se samo na božansko u sebi i služiti mu iskreno. Ta služba čuva ga neokaljana strašću, ispraznošću ili nezadovoljstvom onim što bogovi udjeljuju čovjeku. Ono što od bogova

potječe iziskuje štovanje njihove dobrote. Što potječe od čovjeka dobrodošlo je zbog našeg srodstva, no ponekad je i vrijedno žaljenja, na neki način, zbog njegova nepoznavanja dobra i zla; a to nije manja nesposobnost od one koja uklanja razliku između svjetla i tame.

Čak i kad bi ti usud dodijelio tri tisuće godina života, ili deset puta toliko, ipak pamti kako nitko ne gubi nijedan život osim onoga koji živi, niti ne živi ijednim životom osim onim koji gubi. Iz toga slijedi da su i najdulji i najkraći životi dovedeni u isto stanje. Trenutak sadašnji jednak je svima; pa što ako je tako jednak i odlazak; stoga se gubitak otkriva kao najmanja trunka vremena. Nitko ne može izgubiti ni prošlost ni budućnost – kako je moguće ikomu oduzeti ono što ne posjeduje?

I zato vječno pamti dvoje. Prvo, sve je od iste vrste od iskona, i uvijek se iznova vraća, stoga nije važno hoće li netko vidjeti isto za stotinu godina, dvije stotine, ili u nekoj vječnosti. Drugo, i oni najdugovječniji i oni najranije preminuli trpe jednak gubitak. Sve ih čeka gubitak samo i jedino trenutka sadašnjeg – a ako je to uistinu sve što posjeduje, ne može izgubiti ono što ima.

«Sve je onakvo kakvim ga stvara razmišljanje.»  
Odgovor izrečen ciniku Monimu savršeno je

jasan – no jednako je jasna i vrijednost njegove izreke, ako se iz nje izvuče srž, i pod uvjetom da je valjana.

Ljudska duša ranjava samu sebe, kao prvo i najvažnije, kad postane (koliko god može) odvojen izrast, nekakav tumor na univerzumu; zato što prezirati sve što se zbiva znači buntovno sebe odvojiti od Prirode koja u zajedničkom zagrljaju drži pojedinačne prirode svih drugih stvari. Drugo, kad okrene leđa drugom ljudskom biću, ili u svojem suprotstavljanju ode toliko daleko da mu želi nanijeti zlo – što se zbiva u duši onih obuzetih gnjevom. Treće, duša ranjava sebe kad se predaje užitku ili patnji. Četvrto, kad god se pretvara, čineći ili govoreći išta lažno ili hinjeno. Peto, kad propusti okrenuti ijedno vlastito djelo ili poriv ka cilju, već djeluje nasumce, bez svjesne pozornosti – jer čak se i ono najprizemnije djelo mora izvršiti u odnosu prema svršetku. A svršetak razumnim stvorenjima znači slijediti razum i vladavinu tog najštovanijeg uzora državi i vlasti – Univerzuma.

U čovječjem je životu vrijeme tek trenutak, njegovo postojanje je protok, njegovo poimanje je zamagljeno, cjelokupan tjelesni ustroj trune, um mu je u vrtlogu, sudbina mu je nepredvidiva, a slava nejasna. Ukratko rečeno, sve iz



tijela otječe poput rijeke, sve u umu puki su snovi i prividi; život je rat i posjet neznanim krajevima; zaborav je jedina trajna slava.

Što nas onda može pratiti na našem putu? Jedno i samo jedno: filozofija. To iziskuje božansko u nama očuvati neozlijeđenim i daleko od zala, umijeća užitaka i patnje, iziskuje ništa ne činiti besciljno, bez istine ili vjerodostojnosti, već djelovati neovisno o propustu drugih. Nadalje, prihvatiti sve što se zbiva i sve tome pridodano kao da pristiže iz onog drugog izvora koji je svoje vlastito podrijetlo – i u svakom času očekivati smrt, zadovoljno uvjeren kako je ona tek rastakanje počela od kojih je sastavljeno svako živo biće. Ako već ništa nije strašno u neprekidnoj mijeni elemenata iz jednih u druge, zašto sa strahom očekivati promjenu i rastakanje svih njih? Sve je to u skladu s prirodom – a u skladu s prirodom nema nikakva zla.

### KNJIGA III.

*Napisano u Karnuntumu<sup>1</sup>*

Moramo u obzir uzeti ne samo činjenicu da se život troši iz dana u dan i da preostalo ravnovjesje kopni, nego također: ako živimo duže, ništa ne jamči da će nam um jednako tako zadržati moć poimanja i izučavanja svijeta – što nam pomaže da doživimo sve božansko i ljudsko u svojoj punini. Ako demencija nasrne, neće nas izdati sposobnosti poput disanja, hranjenja, mašte i žudnje – prije nego što one nestanu, prije njih umire čovjekovo ispravno korištenje sebe sama, ispravna procjena razine dužnosti, sposobnost raščlambe utisaka, poimanje je li stiglo vrijeme da se napusti ovaj život – sve to i sve ono drugo što u potpunosti ovisi o uvježbanom umijeću računanja. Stoga, moramo održavati osjećaj hitnje, ne samo zbog sve skorijeg nadolaska smrti, nego i zato što naše poimanje svijeta i sposobnost ispravnog obraćanja pozornosti nestaju prije nas.